

סימפוזיון לזכר ליאון שלף¹

על הספר *Generations Apart: Adult Hostility to Youth* מאת ליאון שלף

רינה שלף

הספר *Generations Apart* ראה אור בשנת 1981. בשנה זו עדיין שלט בכיפה פירושו של זיגמונד פרויד לסיפור של אדיפוס, שממנו נגזר "תסביך אדיפוס", ושהיה הבסיס הבלעדי לניתוח קונפליקטים בין-דוריים במשפחה ובחברה. אישי, ליאון שלף, נמנה עם ההוגים הראשונים שקראו תיגר על התפיסה הפרוידיאנית המסורתית וחשפו את יחסו הבלתי אוהד של פרויד כלפי צעירים – יחס שבא לידי ביטוי בכתביו התיאורטיים ובתיאורי מקרים ידועים. בניגוד לתפיסה הפרוידיאנית, המדגישה את דחפיהם ההרסניים של ילדים כלפי הוריהם, שלף הציג תזה שלפיה ברוב התרבויות קיימת עוינות עמוקה ביותר מצד הורים ומבוגרים כלפי ילדים ונוער. כדי להוכיח את השערתו לא נרתע שלף מדיון גלוי בנושאים שרוב עמיתיו לא העזו להעלות על הכתב, כגון גילוי עריות והתעללות בילדים.

הקדים את זמנו

התיאוריה של שלף הבהילה את 16 המו"לים שאליהם שלח את כתב היד. אחד מהם אף רמז שהמחבר מתמודד בספרו עם שנאתו לאביו (התנהגות שמיוחסת בספרות הפסיכואנליטית ל"תסביך אדיפוס בלתי פתור"). ליאון צחק כשקיבל את המכתב: "למה לא אמרו שאני שונא את בני ולא את אבי?" תהה. אבל שנאת בנים הייתה כמובן דבר שלא יעלה על הדעת...

לבסוף נמצא הגואל: עורך צעיר בהוצאת מקגרו-היל שהתלהב מתגובתו הנועזת של פסיכותרפיסט שהתבקש לחוות דעה. העורך הבין שתגובה חריפה כל כך מעידה על מקורותיה של התיאוריה.

ליאון שלף היה גם סוציולוג ביקורתי וגם משפטן. יכולתו לבחון תופעות מזוויות ראייה שונות עזרה לו לסקור ולנתח מגוון רחב של ביטויי עוינות כלפי ילדים ונוער בכתבים ספרותיים, מיתולוגיים, פסיכולוגיים, סוציולוגיים, היסטוריים, אנתרופולוגיים, פוליטיים,

1 המסות הבאות מבוססות על הרצאות שניתנו בערב עיון לזכרו של ליאון שלף שנערך באוניברסיטת תל אביב ב־12 ביוני 2008.

תיאולוגיים ומשפטיים, וכמובן בהתנהגותם של משפחות, מוסדות חינוך ומערכות ענישה, וכן כוחות שהתנגשו עם צעירים שהשתתפו בהפגנות המחאה של שנות השישים והשבעים.

אף שרבות מהתובנות שנחשבו נועזות בשנת 1981 הן היום נחלת הכלל, הספר עדיין משמש משאב חשוב לפיתוח תיאוריות מקיפות ולהבנה עמוקה של יחסים בין דורות. תרומתו המקורית ביותר היא בעיון החדשני בסיפורו של אדיפוס ובהעמדתו של מיתוס אחר – השירה האפית הפרסית על סוהרב ורוסטום (ראו להלן) – כהשתקפות אמינה לא פחות של קונפליקט בין-דורי.

לידתו של הספר

הרעיון לספר *Generations Apart* נולד על רקע מלחמת וייטנאם, שהתנהלה במלוא עוזה בשנות השבעים, אותן בילינו בדייטון, אוהיו. שלושה אירועים תרמו לכך:

1. במסיבה משפחתית התפתח ויכוח בין סטודנטית צעירה לבין הדודים והדודות שלה. הסטודנטית הציגה בכבוד ובבהירות את דעותיה נגד המלחמה. היה ברור שהיא חקרה את העניין לעומק, ודעותיה היו מבוססות על ידע שליטה משלל מקורות. למרבה הצער, היא לא זכתה ליחס סובלני דומה מצד קרוביה הבוגרים. אלה כלל לא התייחסו לתוכן דעותיה ולנימוקיה, ורק תקפו את "חוצפתה": היא הרי צעירה מדי, עליה להתרכז בלימודיה ולא לכזבו את כספם של הוריה על עניינים שאינה מסוגלת להבין. ליאון האזין לוויכוח ונוכח לדעת שלא רק סוגיית המלחמה עומדת על הפרק, אלא עצם זכותם של צעירים להביע את דעתם ולזכות ליחס של כבוד מצד אנשים מבוגרים.

2. בעיר קנט, גם היא באוהיו, נורו למוות על ידי המשמר האזרחי ארבעה סטודנטים שהפגינו נגד המלחמה בקמפוס של האוניברסיטה המקומית. ליאון שוחח עם תלמידיו באוניברסיטת דייטון על האירוע והודעו כשאלה אמרו לו שהוריהם מצדדים במשמר האזרחי. "אילו היה קורה לכם אותו דבר", אמרו להם ההורים, "היינו מתאבלים עליכם, אך היה מגיע לכם למות".

3. ברדיו שודר ריאיון עם פרופסור למדעי החברה, והוא הסביר שמחאת הסטודנטים היא בסך הכול ביטוי לתסביך אדיפוס בלתי פתור, ושהצעירים מוציאים את תסכוליהם מהבית על דמויות אב כגון נשיאי האוניברסיטאות, ואפילו נשיא ארצות-הברית. הפרופסור התעלם מהעובדה שהאב שנהרג על ידי אדיפוס (שלא ידע שהוא אביו) ניסה להרוג את בנו עוד בינקותו!

ליאון הבין שאי אפשר להסביר כל קונפליקט בין-דורי על בסיס תסביך אדיפוס; הרי לצעירים יש סיבות טובות לפחד מהמבוגרים השולטים בחייהם. הוא זיהה מתחים מובנים ביחסי הדורות: השפעת לידתו של ילד על מערכת הזוגיות של הוריו; הצרכים התובעניים של תינוקות ופעוטות; צעירים שכישוריהם מערערים את מעמדם של הוריהם, מוריהם, מעסיקיהם ומנהיגיהם; פריחתם הגופנית והמינית של צעירים מול היחלשותם של המבוגרים; הרצון לשמר לעומת הרצון לשנות; הפיכתם של מוסדות שנועדו להגן על הצעירים – בתי ספר, בתי יתומים, בתי משפט לנוער – למבצרי כוח ושליטה ועוד.

כשנזכר שלף בשיר "סוהרב ורוסטום" – שיר אפי פרסי (בעיבודו של המשורר האנגלי מתיו ארנולד),² שבו אב הורג את בנו בלי לדעת את זהותו – הבין שמצא יריב ראוי לסיפור של אדיפוס.

ומה אמרו המבקרים?

סוקרי הספר הזדעזעו פחות מהמו"לים שחששו לפרסם אותו. פרופ' סופי פרויד לבנשטיין (Freud Loewenstein, 1982) מוכיחה בסקירתה את סבה המפורסם על התעלמות מרגשותיהם המעורבים של הורים כלפי ילדיהם:

כאם לבן אהוב מאוד, אך לעתים גם שנוא, אני זוכרת את תגובתי להתבטאותו המפורסמת של פרויד בנושא מערכת היחסים בין אם לבנה. הוא כינה אותה "המערכת המושלמת והחופשייה מאמביוולנטיות מכל מערכות היחסים". תהיתי אם התפרצויות הזעם שלי היו בלתי שפויות, או שמא פרויד היה זקוק לאשליה של אהבת אם טהורה כדי להרגיע את עצמו בקשר לרגשותיה של אמו הוא. כשאמהות יצאו מהארון והתחילו לכתוב על רגשותיהן האמיתיים, הבנתי שההסבר השני הוא הנכון. היום אני תוהה אם זו רק עוד דוגמה לאי יכולתו של פרויד להכיר בעיונות ובאלימות הורית [...] אני מצדיעה לשלף על כתב ההגנה התקיף והמשכנע. התעללות בילדים על ידי הורים ומוסדות, אם בגלוי ואם בהסתר, היא רעה ומולידה רוע. אף על פי שספרים הבאים להגן על ילדים אינם נדירים בימינו [...] התזה של המחבר, שמחליפה את תסביך אדיפוס בתסביך רוסטום, היא מקורית ביותר. טיעוניו מבריקים וממצים (תרגום שלי – ר"ש).

גם אליזבת דובאן (Douvan, 1982), פרופסור לפסיכולוגיה באוניברסיטת משיגן, שיבחה את *Generations Apart*:

ספר מהסוג הישן והטוב כמובן הנעלה של ביטוי זה. הספר מציג בעיה בעלת משמעות אדירה, בונה תיאוריה מקיפה ומנומקת היטב, מגייס ראיות נגד התיאוריה המתחרה ומשכנע אותנו שהפרויקט האינטלקטואלי הזה רלוונטי מאוד למי שמבקש להבין את נפש האדם ולכוון עולם אנושי יותר [...] לא נראה לי סביר שתסביך רוסטום יחליף את תסביך אדיפוס בתורות הפסיכולוגיות, אך אם נוסיף אותו לארגז הכלים הקונספטואלי, הוא עשוי לעצב את הבנתנו באשר ליחסים בין-אישיים. ייתכן שאנו מוכנים לצעד קשה זה במסע לקראת הבנה עצמית (תרגום שלי – ר"ש).

מעניין שאף על פי שנושאים רבים שהיו בגדר טאבו כשהתפרסם הספר נדונים היום בחופשיות בתקשורת הכתובה והאלקטרונית, עדיין מגיעות אליי תגובות של מטפלים – הן

2 ראו בקישור <http://rpo.library.utoronto.ca/poem/105.html>.

מהארץ והן מהעולם – המציינים את תרומתו הייחודית של הספר לגיבוש תיאוריה מקיפה ומורכבת הרבה יותר בנושא יחסי דורות.

אני מודה לחוג לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה, ולפקולטה למשפטים של אוניברסיטת תל אביב על שמצאו לנכון לערוך סימפוזיון כה משובח סביב הספר במלאות חמש שנים לפטירתו של ליאון. ואני מודה לעורכי סוציולוגיה ישראלית על ההזדמנות שניתנה לי להכניס את הקוראים לאחורי הקלעים של הספר, שהיה קרוב במיוחד ללבם של מחברו ושל בני משפחתו.

מקורות

- Freud Loewenstein, S. (1982). *Review of Psychoanalytic Books*, 1, 493–501.
- Douvan, E. (1982). Even Oedipus had a father. *Contemporary Psychology: APA Review of Books*, 27(2), 140–141.
- Sheleff, L. (1981). *Generations apart: Adult hostility to youth*. New York: McGraw-Hill.